

درآمدی بر پول شویی

پروانه اصلی

مقدمه

دانست. ورود این پولهای کثیف جامعه را دچار

بحرانهای مالی می نماید. طبق گزارش دبیرخانه سازمان ملل متحد، میزان جرایم گزارش شده در سطح جهان به طور متوسط سالانه ۵ درصد افزایش داشته که از رشد جمعیت و نیز از رشد اقتصادی اکثر کشورها بالاتر است. به همین دلیل عزم جامعه بین المللی بر مقابله با آن متمرکز شده است و تدابیر مختلفی را برای نیل به این امر به کار برده اند. در ایران نیز مدتی است که نظرها به سمت آن جلب شده است. در این گزارش به شناسایی موضوع و راههای مبارزه با آن پرداخته خواهد شد.

تعریف پول شویی^۱

در آستانه سال ۲۰۰۰، پول شویی بزرگترین

امروزه به علت افزایش توجه به جهانی شدن اقتصاد و رونق بازارهای مالی، اتحاد کشورهای اروپایی در زمینه تجارت از طریق یکسان سازی پول اروپایی (یورو) و نقل و انتقال آسان کالا، خدمات و سرمایه این کشورها با یکدیگر، جرایم سازمان یافته گسترش زیادی یافته است. این جرایم از سرقت و کلاهبرداری در سطوح بین المللی تا مواد مخدر، آدم ربایی، ارتشا و دیگر اعمال خلاف را در بر می گیرد. پول شویی نیز یکی از بزرگترین این جرایم است.

پول شویی، تطهیر و قانونی جلوه دادن عواید و درآمدهای حاصل از رفتارهای مجرمانه است. منشاء بسیاری از اختلالات به وجود آمده در بازار ارز و بازارهای مالی که دارای توجیه اقتصادی روشنی نبوده اند را می توان در سرازیر شدن پولهای کلان نامشروع به این بازارها

1- Money laundering

جرمی است که در جهان رخ می دهد؛ با این حال کم تر کسی با مفهوم آن آشناست. حتی در کشورهای پیشرفته نیز که قوانین عریض و طویلی برای مقابله با پول شویی تدوین شده است، مردم عادی کم تر معنوا و مصداق واقعی آن را می شناسند. حال برای شناسایی این مفهوم باید بررسی کرد که خاستگاه اصطلاح «پول شویی» کجاست و ریشه آن از چیست؟

برخی معتقدند که ریشه اصطلاح پول شویی به مالکیت مافیا بر شبکه ای از رختشویخانه های ماشینی در ایالت متحده دهه ۱۹۳۰ برمی گردد. در این سالها، گانگسترها فعالیتی گسترده در برخی مراکز آمریکا، همچون نیویورک، داشتند. آنها از راه اخاذی، فحشا، قمار و قاچاق مشروبات الکلی پولهای کلانی به دست آورده بودند و لازم بود که صورتی مشروع و قانونی به این پولها بدهند. یک راه برای این کار، خرید کسب و کارهای به ظاهر مشروع و آمیختن درآمدهای غیرقانونیشان با درآمدهای مشروعی بود که از این فعالیتها به دست می آوردند. رختشویخانه ها، از جمله کسب و کارهای نقدی بود که خرید آنها برای پول شویانی مانند آل کاپون مزیتی انکارناپذیر داشت.

در مقابل برخی نیز معتقدند که انتساب ریشه این اصطلاح به فعالیت گروههای مافیایی دهه ۱۹۳۰ یک افسانه است و وجه تسمیه ی پول شویی درست از آن روست که آنچه را رخ داده است، به دقت بیان می کند:

پول شویی، یک فعالیت غیرقانونی است که

در طی انجام دادن آن، عواید و درآمدهای ناشی از اعمال خلاف قانون، مشروعیت می یابد؛ به عبارت دیگر پولهای کثیف ناشی از اعمال خلاف به پولهای تمیز تبدیل و به بدنه اقتصاد تزریق می شود. بنابراین در فرآیند پول شویی پول سیاه یا غیرقانونی با یک مجموعه نقل و انتقال، مشروع جلوه داده می شود.

در مستندات بین المللی و قوانین و مقررات تدوین شده در کشورهای مختلف در زمینه مبارزه با پول شویی این پدیده به صور مختلفی تعریف شده است. در اینجا ما به تعریفی که نیروی ویژه اقدام مالی برای مبارزه با پول شویی از فرایند عمل پول شویی شرح داده اشاره می کنیم که شامل اجزای زیر است:

- هرگونه تبدیل یا انتقال مال به منظور مخفی کردن یا تغییر ظاهر منشاء غیرقانونی مال مورد نظر با علم به این که چنین مالی از یک جرم کیفری حاصل شده است، و نیز کمک به شخصی که مرتکب چنین جرمی شده است، برای فرار از پیامدهای قانونی عمل خود؛
- پنهان کردن یا تغییر ماهیت واقعی، منشاء، محل، تصرف، جابجایی یا مالکیت مال با علم به این که چنین مالی از فعالیت مجرمانه حاصل شده است؛ تملک، تصرف یا استفاده از مال با علم به این که چنین مالی حاصل فعالیتهای مجرمانه است.

شیوه های پول شویی

طراحی عملیات پول شویی، یک فرایند بسیار

پیچیده است. پول شویی از جمله جرایمی است که نیازمند شبکه گسترده‌ای از افراد واسطه و بهره‌برداری از سیستمهای مبادلاتی و غیرمبادلاتی و در نتیجه سوءاستفاده از قوانین و دادن رشوه به مجریان قانون در سراسر دنیا است. در نتیجه، این عمل باعث ایجاد و گسترش ارتشا در سطح بانکها و مؤسسات مالی و حکومتی خواهد شد.

ب- صندوق امانات

استفاده از صندوق امانات وجوه نیز که به پنهان‌سازی عواید و پولهای نامشروع کمک می‌کند، رواج زیادی دارد.

ج- سرمایه‌گذاری در مشاغل پروتق

خرید یک شرکت سودآور و به جریان انداختن وجوه نامشروع از طریق آن، یکی دیگر از شیوه‌هایی است که برای پاک کردن پول، مطلوب به نظر می‌رسد. در این صورت، این وجوه قسمتی از درآمد معمولی وانمود می‌شود و حتی برای این که ظن مأموران از بین برود و مشروع‌سازی وجوه مزبور کاملاً تضمین شود، ممکن است به عنوان درآمد مشمول مالیات نیز اعلام گردد. در این شیوه، هرچند امکان دارد قسمتی از وجوه به صورت مالیات از دست برود، اما بروز این حالت مرجح بر، از دست دادن کل وجوه و تحمل مجازات است. این شیوه واجد یک اثر ثانوی و فرعی هم است که آن افزایش ارزش سهام شرکت است. این امر با افزایش مصنوعی سوددهی شرکت صورت می‌پذیرد و بدین وسیله به طور بالقوه، یک «اضافه ارزش سرمایه‌ای» عمده تولید می‌شود.

د- سرمایه‌گذاری در مشاغل زیان‌ده

یکی دیگر از شیوه‌هایی که مجرمان سازمان یافته

با توجه به متنوع بودن روشهای کسب سود از اعمال خلاف، بالطبع شیوه‌های تطهیر پول نیز پیچیده و متنوع خواهد بود؛ به عبارت دیگر شیوه‌های پول شویی به عواملی چون نوع جرم انجام شده، نوع سیستم اقتصادی و قوانین و مقررات کشوری که جرم در آنجا صورت می‌گیرد و نوع مقررات کشوری که پول در آنجا تطهیر می‌شود، بستگی دارد. به طور کلی روشهای شناخته شده پول شویی در سطح دنیا عبارت اند از:

الف- افتتاح حساب بانکی

پول شویان از این شیوه به شکلهای مختلف استفاده می‌کنند: افتتاح و بهره‌برداری از یک حساب بانکی بانامی غیرواقعی یا ارائه مدارکی مجعول، تبدیل داراییهای نقدی به مقادیر کوچک پول نقد و سپرده‌گذاری مستقیم آنها در بانکها، سپرده‌گذاری در بانکهای دارای مقررات بانکی آزاد و سپس انتقال پولها به محل اصلی خود یا سپرده‌گذاری در بانکهای خارجی و سپس درخواست وام از آن بانکها به پشتوانه اموال

در زمینه سرمایه گذاری به کار می بندند، برخلاف مورد قبل، سرمایه گذاری در حرف و مشاغل غیر سودآور نظیر شرکتهای مسافرتی یا شرکتهای بیمه در حال ورشکستگی است. بدین گونه که مجرم سرمایه گذار در یک کسب یا شرکت مشروع مشرف به ورشکستگی، سرمایه گذاری و سپس اسناد، مدارک و دفترهای آن را دستکاری می کند تا این طور نشان دهد که شرکت سودآور است. و جوهی که باید پاکسازی شوند، از طریق این شرکت جریان می یابند و به گونه ای جلوه داده می شوند که گویی منافع قانونی و مشروع حاصل از معاملات و فعالیتهای شرکت هستند. آنچه در مورد این روش باید مورد توجه قرار گیرد، این است که غالباً به صورت کوتاه مدت مورد استفاده قرار می گیرد؛ زیرا در این روش، به واسطه پذیرش خسارت و ضرر که ممکن است مبالغ زیادی نیز باشد، هزینه هنگفتی بر مجرمان تحمیل می شود.

ه- سرمایه گذاری در خرید سهام

یکی دیگر از مؤثرترین شیوه هایی که در این زمینه مورد بهره وری قرار می گیرد، سرمایه گذاری در خرید سهام است. مجرمان سازمان یافته در پنهان سازی سهام خویش از نماینده و وکیل استفاده می کنند.

استفاده از نماینده برای خرید سهام در یک شرکت، حلقه ارتباطی بین مجرم و پولی را که او به طور نامشروع کسب کرده است و اکنون تمایل به سرمایه گذاری آن دارد، از بین می برد.

نام نماینده در دفترها و اسناد شرکت به عنوان دارنده ی سهام با نام ثبت می شود؛ اما نماینده فقط عامل یا امین مالک واقعی است. مالک واقعی سهام ممکن است حتی برای نماینده نیز نامعلوم باشد و کلاً هم در این موارد غالباً به مصونیت از افشای راز حرفه ای استناد می کنند. معامله سهام بی نام نیز که در کشورها انجام می شود، مالکیت را پنهان می کند؛ زیرا صرفاً با تحویل آنها به افراد بین آنان رد و بدل می شود. در موردی که سهام بی نامی صادر شود، نام دارندگان آن ثبت نمی گردد و بنابراین مالکیت واقعی آن را نمی توان به سادگی تعیین کرد. امروز شبکه های کامپیوتری (بزرگراههای اطلاعات رسانی) شهری، کشوری و جهانی، تحولی بزرگ در معاملات سهام شرکتهای به وجود آورده اند و هرکس با هر مبلغ پول، بدون نیاز به دلالتان و معامله گران، برای خود سهام می خرد. پول شونیز به سادگی از این سیستم بهره برداری می کند. سیستم کامپیوتری، مبلغ خرید را بلافاصله از حساب معامله گر کسر می کند و مبلغ فروش را به آن می افزاید. در آمریکا روزانه ۶۴۰ میلیون سهم معامله می شود. میزان روزانه معاملات سهام در خاور دور و اروپا حدود یک میلیارد دلار است.

و- استفاده از عملیات تجاری

پول شویان از طریق عملیات تجاری و صادرات و واردات، فعالیتهای تجاری خاصی را در کشور محل کسب پولهای کثیف آغاز

می‌کنند و به موازات آن، فعالیت مشابهی رانیز در کشوری که پولهای خود را در آنجا سپرده‌گذاری کرده‌اند، دنبال می‌کنند و از طریق خرید و فروش کالا و خدمات، به مبادلات صوری می‌پردازند. بدین صورت که کالایی را از شرکتی که می‌خواهند پولهای کثیف را به آن تحویل دهند، می‌خرند و به ازای آن، صورتحساب

مراحل پول شویی

غیرواقعی با قیمتی بالاتر از قیمت کالا صادر می‌کنند که بدین ترتیب مابه‌التفاوت قیمت واقعی و قیمت کاذب، پول تمیز خواهد بود.

عملیات پول شویی، به طور معمول، در سه مرحله مکان‌یابی یا استقرار^۲، طبقه‌بندی یا لایه لایه کردن^۳ و ادغام^۴ انجام می‌پذیرد.

ز- ایجاد سازمانهای خیریه

الف- مکان‌یابی - تزریق پولهای کثیف به سیستم پولی و مالی

یکی دیگر از سوءاستفاده‌های موجود از شبکه‌های پرداخت، استفاده از مؤسسات خیریه غیرواقعی است. در این روش، پولهای به‌دست آمده از داد و ستد مواد مخدر و سایر راههای غیرقانونی در این واحدها جمع‌آوری می‌شود؛ زیرا این سازمانها توانایی دریافت هدایا از اقصی نقاط جهان را دارند.

مکان‌یابی اولین مرحله از فرایند پول شویی است. در مرحله مکان‌یابی، پول نقد در جریان به صورت فیزیکی (اسکناس و مسکوکات) وارد سیستم مالی خواهد شد. در این مرحله، ردیابی اعمال خلاف قانون، آسان است. طی این مرحله، درآمد غیرقانونی نزد نهادهایی مانند بانک یا انواع نهادهای مالی رسمی یا غیررسمی سپرده‌گذاری می‌شود، یا به خارج ارسال و در مؤسسات مالی خارجی پس‌انداز می‌شود و یا کالاهای با ارزشی همچون آثار هنری، فلزات و سنگهای گرانبها، که می‌توان به راحتی آنها را فروخت، خریداری می‌شوند. در این مرحله، قوانین بانکی باید به گونه‌ای تغییر کنند که

سوءاستفاده‌های موجود از مؤسسات خیریه غیرواقعی است. در این روش، پولهای به‌دست آمده از داد و ستد مواد مخدر و سایر راههای غیرقانونی در این واحدها جمع‌آوری می‌شود؛ زیرا این سازمانها توانایی دریافت هدایا از اقصی نقاط جهان را دارند.

ح- سرمایه‌گذاری در جواهرات

پول شویان، پول ناشی از اعمال خلاف را در بازارهای داخلی تبدیل به طلا، الماس و مانند آن می‌کنند. سپس این کالاها را به خارج می‌برند و می‌فروشند و درآمد ناشی از آنها را به ارزش خارجی تبدیل می‌کنند. آنان با استفاده از این روش می‌توانند پولها را در بانکهای همان کشورها سپرده‌گذاری یا در مزایده‌های اجناس قیمتی شرکت کنند و به علت نامشخص بودن نام اکثر

2- Placement

3- Layering

4- Integration

فعالتهای مالی، شامل استفاده از پول نقد یا دیگر ابزارهای پولی، گزارش داده شوند یا حسابهایی که در بانکها گشوده می شوند، با نام باشند. دارند، سرمایه گذاری می گردد. در این زمان، شناسایی ردپای پولهای کثیف از پولهای مشروع بسیار دشوار است.

ب- طبقه بندی - جداسازی رابطه بین عواید غیرقانونی با مبداء یا فعالتهای موجد آنها

طبقه بندی یا لایه لایه کردن، دومین مرحله از عملیات پول شویی است که در واقع کوششی برای پنهان کردن منبع اصلی مالکیت با ایجاد لایه هایی از دادوستدهای پیچیده ی مالی است. طبقه بندی مرحله ای است که ردپای پولهای کثیف از بین می رود و درآمدهای نامشروع از منبع اصلی خود، با استفاده از عملیات مالی جدا می شود. گاه این کار با استفاده از انتقال الکترونیکی و جوه انجام می شود و گاه از طریق دادوستدهای پیچیده باکارگزاران سهام، کالاها و معاملات آتی صورت می گیرد.

آثار پول شویی بر اقتصاد کلان با توجه به فعالتهای غیرقانونی و بزهکارانه وسیع در دنیا، حجم بزرگی از پولهای در جریان دنیا پولهای کثیف هستند. در قطعنامه ای که در ژوئن سال ۱۹۹۸ در مجمع عمومی سازمان ملل متحد تصویب گردید، تخمین زده شد که سالانه دست کم ۲۰ میلیارد دلار پول تطهیر می شود. در نتیجه، وجود این حجم وسیع از پول کثیف ناشی از عملیات پول شویی، آثار زیادی در سطح اقتصاد کلان خواهد گذاشت.

از آثار پول شویی بر اقتصاد کلان می توان به ارتباط میان بزهکاری، پول شویی و تقاضای پول در جریان (Currency) اشاره کرد. این ارتباط بین دو دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی دچار تغییر شده است؛ بدین نحو که در آغاز، افزایش ناگهانی جرایم باعث افزایش تقاضای پول نقد می شد، ولی اکنون منجر به کاهش تقاضای پول در جریان و کاهش معینی در نرخ رشد سالانه تولید ناخالص داخلی (GDP) می شود؛ به عبارت دیگر افزایش ۱۰ درصدی جرایم به کاهش ۱۰ درصدی تقاضای پول در جریان و نیز به کاهش ۶ درصدی تقاضای کل پول منجر می شود. این تغییر رابطه به علت تغییر در روشهای پول شویی و تغییر مکان یابی سیستم بانکی و پول نقد به طرف بازارهای مالی موازی و همچنین رشد

ج- ادغام - دادن ظاهر قانونی به ثروت حاصل از عواید غیرقانونی

در مرحله ادغام که آخرین مرحله از پول شویی است، وجوه غیرقانونی به هنگام راهیابی به بدنه اصلی اقتصاد کشور با مجموعه ای از فعالتهای تجاری و قانونی ادغام می شود و همچون دیگر داراییهای موجود، شکل مشروع به خود می گیرد. با انجام موفقیت آمیز این مرحله، تمیز ثروت قانونی و غیرقانونی از یکدیگر به دشواری امکان پذیر است. پول شسته شده در مؤسسات و طرحهای تجاری که جنبه قانونی

ابزارهای غیرپولی و افزایش تجارت پایاپای و تهاتری (شبیبه مبادله یک کشتی اسلحه با مواد مخدر) است.

رشد پول شویی در قالب فعالیتهای زیرزمینی نیز به علت عدم ثبت در تولید ناخالص ملی کشور، سیاستهای اقتصادی را تحت تأثیر قرار خواهد داد؛ زیرا نداشتن آمارهای صحیح از تولید ناخالص ملی، مسلماً باعث تغییر سیاستهای پولی و مالی دولتها می شود، اگرچه ثبت این جرایم در ترازها سبب پیچیده تر شدن آنها و در نتیجه دشوار شدن مدیریت دولت بر سیاستها خواهد گردید.

کوئیرک (Quirk) برای نخستین بار با یک آزمون تجربی، رابطه میان رشد تولید ناخالص داخلی و پول شویی را برای هیجده کشور صنعتی آزمون کرده است. در این تحقیق مشخص شد که افزایش پول شویی در دوره ی زمانی ۱۹۸۳-۱۹۹۰ منجر به کاهش معینی در نرخ رشد سالانه تولید ناخالص داخلی شده است. به طور کلی مطالعات نشان می دهند که کاهش نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، همراه با افزایش پول شویی و فعالیتهای غیرقانونی اقتصادی بوده است.

علاوه بر آن، پول شویی آثار نامطلوبی بر تقاضای کل پول و نوسانات نرخ بهره و بی ثباتی نرخ ارز در سطح بازارها دارد.

آثار پول شویی بر توزیع درآمد را نیز باید در نظر گرفت. از آنجا که پول شویی و فعالیتهای مجرمانه، منجر به تغییر جهت سرمایه گذاریهای بلندمدت به سوی سرمایه گذاریهای کوتاه مدت،

برخطر و پربازده در بخش تجاری می شوند و در این بخش نیز فرار مالیاتی رایج است، اثر زیانباری بر اقتصاد کلان و برنامه ریزیهای درازمدت خواهند گذاشت.

پول شویی آثار اقتصادی غیرمستقیمی نیز دارد. دادوستدهای غیرقانونی، بازدارنده ی مبادلات قانونی نیز هستند؛ برای مثال، مشاهده شده که دادوستدهای ارزی کاملاً قانونی، به علت آن که ممکن است با پول شویی همراه باشند، مطلوبیت کم تری یافته اند. مهم تر از آن، مبادلات درونی، فساد و اختلاس، از اطمینان و اعتماد به بازار و سازوکارهای درونی آن کاسته است.

آنچه در این میان اهمیت دارد، توجه به پیامدهای ورود این نوع نقدینگیها برای کشورهای در حال توسعه است. نخستین پیامد این خواهد بود که از توسعه پایدار این کشورها جلوگیری خواهد کرد. در واقع ورود سرمایه هایی که در پی «شستشو» هستند، به هیچ عنوان به مفهوم «سرمایه گذاری» در معنای متعارف آن نیست. سرمایه های کوتاه مدت، به ویژه در حد سرمایه های کلان، می توانند خطرناک نیز باشند؛ زیرا درست هنگامی که به وجود آنها نیاز است به سرعت بیرون می روند و زیان فراوانی به جا می گذارند. فراموش نکنیم که برای «شستشوی» مالی گاهی نیاز است که نوعی سرمایه گذاریهای ابتدایی مثل تأسیس مؤسسه ها، شرکتها، رستورانها، بارها و ... که عموماً حلقه پیوند میان مدارهای قانونی و غیرقانونی هستند، انجام شوند.

پیامد دیگر این سرمایه‌ها، گسترش فساد و رفتارهای غیرقانونی است. در چنین وضعیتی ممکن است پدیده‌ی دیگری نیز رخ دهد که آن نوعی «سرمایه‌گذاری فاسد» است؛ یعنی سرمایه‌گذاری در حوزه‌های غیرقانونی برای گسترش و تسهیل امرپول‌شویی. ورود گسترده‌ی سرمایه‌های مافیایی روسیه به کشورهای اروپای غربی و آمریکا پس از سقوط کمونیسم، مثالی زنده در این مورد است که منجر به افزایش سرسام‌آور هزینه‌های اجتماعی مبارزه با فساد در آن کشورها شده است.

سرانجام باید به پیامد درازمدت ورود سرمایه‌های غیرقانونی اشاره کرد که آن را می‌توان در شکل‌گیری ساختارهای اقتصادی دید. مشکل کشورهای در حال توسعه آن است که از یک سو، برای حفظ بقا و ورود به عرصه جهانی، نیازمند توسعه صنعتی هستند، اما از سوی دیگر، دارای توان مالی برای ایجاد زیرساختهای توسعه نیستند و به علت مغشوش بودن و ضعف ساختارهای اجتماعی برای رسیدن به توسعه صنعتی، اجرای سیاستهای سختگیری اقتصادی در آنها ضروری است. با توجه به این نکات، سرمایه‌های سهل‌الوصولی که می‌توان از بازار جهانی «شستشوی» مالی به دست آورد، و سوسه بسیار خطرناک برای این کشورها به شمار می‌رود؛ زیرا در نهایت انگیزه‌ها و نیروی انسانی آنها گرایش‌گریزناپذیر به سوی فساد و اعمال غیرقانونی پیدا می‌کنند و تفاوت سود ناشی از «سرمایه‌گذاری» در حوزه‌های غیرقانونی و

سرمایه‌گذاری در حوزه‌های قانونی به حدی خواهد رسید که عملاً هیچ سرمایه‌داری را نمی‌توان به حوزه‌های قانونی جذب کرد. یکی دیگر از آثار منفی پول‌شویی، فرار سرمایه به صورت غیرقانونی از کشور است؛ بدین صورت که جرم و جنایت در کشورهای در حال توسعه رخ می‌دهد، ولی پولهای ناشی از اعمال خلاف برای سرمایه‌گذاری به کشورهای توسعه‌یافته و غربی منتقل می‌شوند.

بنابراین می‌توان آثار اقتصادی پدیده پول‌شویی را چنین جمع کرد:

- ۱- اخلال و بی‌ثباتی در اقتصاد؛
- ۲- کاهش کنترل دولت بر سیاستهای اقتصادی؛
- ۳- تغییر جهت سرمایه‌گذاریها؛
- ۴- خروج سرمایه از کشور؛
- ۵- تضعیف بخش خصوصی؛
- ۶- تضعیف امنیت ملی؛
- ۷- تضعیف یکپارچگی و تمامیت بازارهای مالی؛
- ۸- تأثیر معکوس بر نرخ بهره و ارز؛
- ۹- افزایش ریسک اعتباری؛
- ۱۰- ایجاد مانع برای خصوصی سازی.

تأثیر پول‌شویی بر نهادهای مالی

نهادهای مالی در خط مقدم مبارزه علیه پول‌شویی قرار دارند؛ از یک سو، پول‌شویان این نهادها را مورد نظر و هدف قرار می‌دهند و از سوی دیگر، نهادهای مالی بر اساس مقررات و وظیفه دارند تا به دقت بر دادوستدهای مالی نظارت کنند؛ برای مثال، در انگلستان، سازمانهای مالی ملزم

هستند که هرگونه دادوستد مشکوک، و علاوه بر آن، تمام مبادلات بیش از ۱۰,۰۰۰ پوند را گزارش کنند. از این رو، نهادهای مالی در دو زمینه از پول شویی متأثر می شوند:

- ۱- در زمینه قانونی، به دلیل الزاماتی که قوانین موجود بر دوش آنها قرار می دهند.
- ۲- در زمینه مالی، به دلیل ضرورت تأمین نظر ناظران بر فعالیت خود، نهادهای مالی ملزم اند نظامهایی ایجاد کنند که بازدارنده‌ی پول شویی باشند و به مقامات ذی ربط کمک کنند که با جریان پول شویی به مقابله برخیزند.

الزامات قانونی نهادهای مالی

در کشورهای مختلف، براساس مقررات و قوانین موجود، الزامات قانونی مختلفی بر دوش نهادهای مالی است. از جمله این الزامات، می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- گزارش احراز هویت مشتری،
- گزارش معاملات بیش از سقف معین در قانون،
- گزارش معاملات مشکوک،
- نگهداری سوابق شناسایی معاملات و عملیات،
- تدوین معیارهای کنترل داخلی،
- تعیین کمیته یا نماینده به منظور گزارش دهی.

در صورت عدم رعایت موارد بالا توسط کارکنان نهادهای مالی، آنان مرتکب جرم می شوند و برحسب قوانین موجود در کشورهای مختلف، ممکن است محکوم به زندان، جریمه و جز آن شوند. در عین حال، قانون الزاماتی نیز بردوش تک تک شهروندان می گذارد. هر

نهادهای مالی مستعد پول شویی

فعالتهای بانکی، مهم ترین و مستعدترین زمینه را برای پول شویی فراهم می آورند، به ویژه در مواردی که بانک ماهیت حقوقی بین المللی داشته باشد، نظارت و سرپرستی بر آن، بسیار دشوار می شود. در مجموع، فعالیت پول شویی یک نهاد بانکی یا برخی مقامات اصلی آن، با سهولت بسیار زیادی انجام خواهد شد. نظامهای موازی بانکداری و سازمانهای مالی غیربانکی که به فعالتهای متعارف بانکی، نظیر گرفتن سپرده و اعطای وام می پردازند نیز زمینه های مستعدی برای پول شویی فراهم می آورند.

به طور خلاصه، مؤسساتی که مستعد عملیات پول شویی می باشند عبارت اند از: بانکها و مؤسسات اعتباری غیربانکی، صندوقهای قرض الحسنه، بازنشستگی، تعاونی اعتباری و صرافان، بورس اوراق بهادار، شرکتهای کارگزاری، صندوقها و شرکتهای سرمایه گذاری، شرکتهای و مؤسسات بیمه، بنیادها و مؤسسات خیریه.

پیوند بحرانهای مالی و عملیات پول شویی
در این قسمت، به نمونه هایی از بحران مالی در

برخی کشورها که بر اثر پدیده‌ی پول شویی رخ داده، اشاره می‌کنیم. مورد روسیه از این لحاظ مثال‌زدنی است. شاخص‌های مختلف همه نشانگر ظهور و گسترش پول شویی در روسیه‌اند. جرایم مالی، فرار سرمایه به خارج، اختلاس در منابع مالی، غارت سرمایه‌های دولتی، خطاهای مختلف در عملیات بانکی، فساد و جنایات سازماندهی شده، مواردی بودند که به تولید پولهای کثیف انجامیدند؛ پولهایی که اگر صفت «کثیف» را یدک نمی‌کشیدند، می‌توانستند بدهی خارجی روسیه را پوشش دهند. اما این پولها برعکس با خروج از گردش سالم پولی، خود به عاملی برای بدهکار کردن روسیه بدل شدند. برآورد شده است که طی نیمه نخست سال ۱۹۹۶ بیش از هشت هزار جرم اقتصادی در روسیه رخ داده است. از سه هزار بانک فعال در روسیه، حدود ۵۵ بانک در کنترل گروههای مافیایی است. پولهای کثیف باید در بازار بین‌المللی تطهیر می‌شدند و این اتفاق از طریق خرید اوراق قرضه روسیه روی داد؛ به عبارت روشن‌تر، دارندگان پولهای کثیف کوشیدند برای تطهیر آن، در بازار اوراق قرضه روسیه سرمایه‌گذاری کنند و همین تلاش نامیمون، مستقیماً در بحران مالی سال ۱۹۹۸ دخالت داشته است. به همین ترتیب اگر بخواهیم در مورد بحران سالهای ۱۹۹۴ و ۱۹۹۵ مکزیک و تأثیر آنها بر دیگر کشورهای آمریکای لاتین صحبت کنیم، ناچاریم به نقش کوکابین در این بحرانها اشاره کنیم.

قاچاقچیان مکزیکی از اوایل دهه نود، نیمی از فروش مواد مخدر کلمبیا به ایالات متحده را در اختیار داشتند و سالانه رقمی بین سه تا هشت میلیارد دلار پول به کشورشان وارد کردند. بخشی از این پول صرف خرید کالاهای لوکس آمریکایی گردید و باقی آن در تجارت، خرید ساختمان و بازار سیاه مبادله ارز به کار گرفته شد تا به این ترتیب، پولهای کثیف حاصل از فروش مواد مخدر تطهیر شوند. پول نقد کثیف به شبکه‌های مافیایی اجازه می‌دهد با ورود به بازار سرمایه‌گذاری، هم به پاکسازی آن اقدام کنند و هم تعادل بازار سرمایه را برهم بزنند. پیامد تزریق این چنین پولهای کثیف، ایجاد حباب مالی، نامتعادل کردن مبادلات خارجی، کاهش ارزش برابری پول مکزیک و سرانجام، بحران مالی ۱۹۹۵-۱۹۹۴ این کشور بود. مشابه همین وضعیت را در تایلند شاهد بوده‌ایم که بحران آسیایی سال ۱۹۹۷ از آن نشأت گرفت. براساس تحقیق دانشگاه چولالنگ کورن، قبل از بروز بحران، ۸ تا ۱۱ درصد تولید ناخالص داخلی تایلند، تحت کنترل شبکه‌های تبهکاری سازماندهی شده قرار داشت. این شبکه در زمینه‌هایی همچون قمار، فحشا و قاچاق مواد مخدر به بیرمانی فعالیت داشته‌اند. مانند مکزیک، جریان سرمایه خارجی در کوتاه مدت، فرصت حضور در بازار سرمایه‌گذاری بورس را فراهم کرد و در نتیجه، ایجاد حباب مالی منجر به کاهش ارزش بات (پول تایلند) و سرآغاز بحران مالی در تایلند شد.

آنها آسیب می‌رساند. در واقع می‌توان گفت که اعمال قوانین ضدپول‌شویی هرگز تهدیدی برای سیستمهای مالی و اقتصادی کشورها نیست. بنابراین از آنجا که پول‌شویی آثار منفی وسیعی بر سطح اقتصاد کلان دارد، کشورها باید با اتخاذ سیاستهای مناسب به مبارزه با پول‌شویی بپردازند. در اینجا به برخی از سیاستها و روشهای مبارزه با پول‌شویی می‌پردازیم:

الف- کنترل و نظارت بر ارزشهای خارجی

سیاست کنترل بر ارز، با هدف مبارزه با پول‌شویی باید با دقت کافی مورد استفاده قرار گیرد؛ زیرا این سیاست همانند یک تیغ دو لبه است که از یک طرف باعث دشواری نقل و انتقال وجوه توسط پول‌شویان می‌شود و از طرف دیگر اعمال این سیاست منجر به ایجاد بازارهای موازی و بازار سیاه ارز می‌گردد که به آسانی می‌توانند مورد سوءاستفاده پول‌شویان قرار گیرند. بنابراین لازم است دولتها بجای عقب‌نشینی و محدود کردن نظامهای مالی و ارزی خود تمهیداتی را به کار ببرند که در رأس بازارهای مالی قرار بگیرند و بر نقل و انتقالات ارزشهای خارجی نظارت داشته باشند. یکی از این روشها به کارگیری شیوه‌های نظارتی به منظور ممانعت از پول‌شویی توسط کارکنان رسمی دولت است. روش دیگر آن است که به کارکنان بانکها و صرافیها آموزشهای ضدپولی شویی داده شود. برای این کار می‌توان از کمکهای فنی صندوق بین‌المللی پول نیز استفاده کرد.

در اینجا اشاره به مورد یاکوزاها و حساب مالی‌ای که در ژاپن ایجاد کردند، خواندنی است. وقتی که در اوایل دهه نود، حساب مالی ایجاد شده در اثر سرمایه‌گذاری یاکوزاها (مافیای ژاپنی) در ساختمان‌سازی و سهام منفجر شد، ارزش سهام و قیمت ساختمان در ژاپن افت محسوسی کرد. در اینجا نیز یاکوزاها که به لطف فعالیت‌های غیرقانونی و تبهکارانه به پول نقد کلان دسترسی داشتند، وارد عمل شدند و سهام و ساختمان را به قیمت بسیار پایین خریداری کردند. آنها به این ترتیب با ایجاد نوعی موقعیت انحصاری در این بخشها موفق شدند حتی برنامه‌های دولت را برای از سرگیری رشد اقتصادی عقیم بگذارند.

هر چند مثالهای برشمرده شده نمی‌توانند ارتباط مکانیکی بین فرایند پاکسازی پول و بحران مالی را اثبات کنند اما از جهات بسیار، عبرت‌آموز است. کشورها باید به استفاده از یک اراده و ابزار سیاسی قوی، تمهیدات نظارتی در بازارهای سرمایه را تقویت کنند و بهبود بخشند.

روشهای مبارزه با پول‌شویی

برخی دولتها تصور می‌کنند که مبارزه با پول‌شویی موجب وارد آمدن لطمه به نظام مالی و اقتصادی کشورشان می‌گردد. به همین دلیل از اعمال سیاستهای ضدپول‌شویی طفره می‌روند. در صورتی که ترس از اعمال قوانین ضدپول‌شویی موجب عقیم ماندن بازارهای مالی این کشورها می‌گردد و به نظام اقتصادی

ب- اعمال نظارت

اعمال نظارت، یکی دیگر از سیاستهای اقتصاد کلان برای مبارزه با پول شویی است. در صورت نبود قوانین ضدپول شویی، لزوماً مؤسسات مالی تمایلی به برقراری این قوانین ندارند. به همین دلیل نیروی ویژه اقدام مالی برای مبارزه با پول شویی (FATF)^(۱) و کمیته بال^(۲) به منظور مبارزه با پول شویی و جلوگیری از استفاده خلاف قانون اعضای سیستم بانکی، اعلامیه ای صادر کرده اند. این اعلامیه، همکاری مجریان قانون را در جهت شناسایی مشتریان بانکها و نظارت بر رفتارهای شان، با نگهداری و ثبت اطلاعات مربوط و گزارش رفتارهای غیرقانونی آنان مورد توجه قرار داده است.

ج- وصول مالیات

گزارش دهی دادوستدهای شبهه انگیز به مقامات مسئول که در بسیاری از کشورها یک اصل قانونی در نظام بانکی است، سلاح قدرتمندی در برابر پول شویی به شمار می رود. در این میان، باید به طور خاص به سازمانهای سپرده پذیر توجه کرد. این سازمانها باید از هویت واقعی مشتریان خود آگاه باشند. علاوه بر این در مواردی، پول شویان ناگزیر خواهند بود که پولهای غیرقانونی را از کشور قاچاق کنند. جریان خروج پولهای ناموجه از کشور نیز یکی از کانونهای بحرانی و آسیب پذیر برای پول شویان به شمار می رود. در این مرحله، بیشترین مسئولیت مقابله با پول شویی بر عهده اداره گمرک و بازرسیهای مرزی خواهد بود. جریانهای نقدی بین المللی نیز در صورتی که

از طریق سازمانهای رسمی انجام شوند، نظارت پذیرند و می توان با آنها مقابله کرد. در غیر این صورت و در حالت انتقال وجوه و جریان یافتن آنها از طریق مجراهای غیررسمی نیز تنها روش، تقویت همکاری بین المللی و کنترل مجراهای ورودی و خروجی وجوه است. در کشورهای در حال توسعه، که توان مدیریتی آنها ضعیف است، عملیات ضدپول شویی به یک بسترسازی مناسب نیاز دارد. برای این قبیل کشورها بانکهای مرکزی، نهادهای مؤثر و سازمان یافته ای هستند که دولتها مسئولیت مبارزه با پول شویی را بر عهده آنها می گذارند.

یکی دیگر از سیاستهای کلان ضدپول شویی، وصول مالیات است. فرار مالیاتی خود به تنهایی یک عمل غیرقانونی است و پولهای ناشی از آن کثیف است که طی فرایندی تطهیر می گردد. کسری بودجه دولت یکی از مهم ترین مسائل در اقتصاد کشورها است و مبارزه با فرار مالیاتی می تواند موجب اصلاح کسری بودجه دولتها گردد. صندوق بین المللی پول در تلاش برای افزایش توان وصول مالیات در کشورهای عضو است. در بخشهای کوچک تجاری، مالیات گریزی ارتباط مهمی با رشد اقتصادی دارد. در بسیاری از کشورهای در حال توسعه مالیات گریزی و پول شویی توأماً وجود دارند. برای رفع این مشکل، دولتها باید به

اصلاح سیستم مالیاتی خود پردازند.

ب- منشور ۱۹۹۰ اتحادیه اروپا

با تصویب این منشور، اتحادیه اروپا سیاست مشترکی برای مقابله با جرایم پول شویی تدوین و مبادی همکاری بین‌المللی بین گروههای طرف قرارداد را پایه‌ریزی کرد. گفتنی است که دامنه منشور ۱۹۹۰ اتحادیه اروپا، محدود به پول ناشی از قاچاق مواد مخدر نمی‌شود.

د- تهیه گزارشهای آماری

برای عملیات ضدپول‌شویی، وجود گزارشهای آماری، یکی از ابزارهای مهم است. گزارش‌دهی مستمر مالی و ایجاد یک نظام شفاف اطلاعاتی که در آن اطلاعات به صورت جامع و روزآمد عرضه شود، روش مؤثری برای عملیات ضدپول‌شویی است. در واقع با استفاده از گزارشهای آماری دقیق، امکان برنامه‌ریزی مطمئن برای عملیات ضدپول‌شویی وجود دارد.

ج- اساسنامه کمیته باسل (بال)

در دسامبر ۱۹۸۸ در شهر باسل سوییس، مقامات بانکی دوازده کشور،^(۳) اساسنامه‌ای را منتشر ساختند که بانکهای بین‌المللی کشورهای عضو باید با آن انطباق داشته باشند. این اصول شامل شناسایی هویت مشتریان، پرهیز از دادوستدهای مشکوک و همکاری با سازمانهای مجری قانون مبارزه با پول‌شویی است.

نهادها و قوانین مقابله با پول‌شویی

در این بخش به بررسی اقدامات دسته جمعی کشورها در قالب کمیته‌ها، سازمانهای جهانی، معاهدات و پیمانهای چند جانبه برای مبارزه با جرم پول‌شویی می‌پردازیم.

د- دستورالعمل اتحادیه اروپا

در ژوئن ۱۹۹۱، اتحادیه جوامع اروپایی، دستورالعملی در زمینه ممانعت از بهره‌جویی ناشی از عملیات پول‌شویی منتشر ساخت. این دستورالعمل، در واکنش به فرصتهای جدیدی که بر اثر آزادسازی جریانهای سرمایه و خدمات مالی بین‌المللی برای پول‌شویی پدید می‌آید، انتشار یافت. اعلام غیرقانونی بودن پول‌شویی، شناسایی هویت مشتریانی که به داد و ستد بیش از ۱۵۰۰۰ واحد پول اروپایی می‌پردازند، نگهداری اسناد مناسب برای دست‌کم پنج سال اخیر و گزارش دادوستدهای

الف- منشور وین

منشور وین که در دسامبر ۱۹۸۸ تصویب شد، با ملزم ساختن دولتهای امضاءکننده منشور، ضمن خلاف قانون دانستن پول‌شویی درآمد حاصل از مواد مخدر، چارچوبی برای مبارزه با آن تعیین کرد. در این منشور، این اصل گنجانده شد که شرط رازداری بانکی و محرمانه بودن پرونده‌های بانکی در سطح داخلی نباید در تناقض با پیگیریهای بین‌المللی جرایم قرار گیرد.

مشکوک، از موارد این دستورالعمل بودند.

ه- قطعنامه سازمان بین‌المللی کمیسیون بورسهای اوراق بهادار (IOSCO)

سازمان بین‌المللی کمیسیونهای بورس اوراق بهادار، در اکتبر ۱۹۹۲، به صدور گزارش و قطعنامه‌ای پرداخت که اعضا را تشویق می‌کرد به اقداماتی برای مبارزه با پول‌شویی در بازار اوراق بهادار و بازارهای آتی مبادرت کنند.

و- نیروی ویژه اقدام مالی برای مبارزه با پول‌شویی (FATF)

مهم‌ترین نهاد بین‌المللی فعال در مبارزه مستمر و همه‌جانبه، خواه در زمینه تعریف خط‌مشی و خواه در زمینه تعریف معیارها و تمهیدات لازم با پول‌شویی، نیروی ویژه اقدام مالی برای مبارزه با پول‌شویی است.

نیروی ویژه اقدام مالی برای مبارزه با پول‌شویی (FATF) یک نهاد تصمیم‌گیری است که در راستای ایجاد اراده سیاسی لازم برای تدوین قوانین و نظامهای ملی برای مبارزه با پول‌شویی، شکل گرفته است.

این نهاد در سال ۱۹۸۹ با ۱۶ کشور شامل کشورهای عضو گروه ۷، کمیسیون اروپا و هشت کشور دیگر، به وجود آمد و در طی سالهای ۱۹۹۱ و ۱۹۹۲ تعداد اعضای آن به ۲۸ عضو افزایش یافت.^(۴) در آوریل ۱۹۹۰، گزارش

پیش‌نویس پیشنهادهای چهارگانه که برنامه فراگیری برای مبارزه با پول‌شویی فراهم

می‌کرد، منتشر ساخت که در سال ۱۹۹۶ مورد تجدید نظر قرار گرفت تا تحولاتی که در شیوه‌های پول‌شویی رخ داده شده بود در آن منعکس شود و تهدیدهای بالقوه حاصل از فعالیتهای مجرمانه در آنها پیش‌بینی گردد.

علاوه بر این در اکتبر ۲۰۰۱، نهاد مزبور، برای مقابله با تأمین مالی تروریسم، طرح ابتکاری مهم دیگری تحت عنوان ۸ پیشنهاد ویژه ارائه داد که به عنوان متمم پیشنهادهای چهارگانه مطرح شد که شامل مجموعه‌ای از تدابیر با هدف مبارزه با عملیات تأمین مالی تروریسم و سازمانهای تروریستی است. این راهکارها سه استراتژی اصلی برای طراحی یک سیستم جامع و مؤثر در زمینه مبارزه علیه پول‌شویی ارائه می‌دادند:

۱- جرم محسوب کردن پول‌شویی: هر کشوری باید تدابیری اتخاذ کند که عملیات پول‌شویی در آن کشور براساس مفاد کنوانسیون وین عملی مجرمانه محسوب شود.

۲- تعیین مجازات‌های مالی و مدنی: کشورها باید قوانین و معیارهای شناخت رفتارهای پول‌شویی خود را با مفاد کنوانسیون وین تطبیق دهند. این معیارها شامل قوانینی می‌شود که به مسیولان ذی‌صلاح اجازه می‌دهند، داراییهای تظهير شده را بدون آنکه به حقوق اشخاص ثالث لطمه‌ای وارد کند، توقیف، بلوکه و مصادره کنند.

۳- پیشنهاد و اجرای اقداماتی برای پایان دادن به رازداری و پنهان کاری در روند بانکداری: از

طریق ترغیب نهادهای مالی به ارائه شیوه‌هایی برای تعیین هویت مشتریان، ممانعت از گشودن حسابهای بی‌نام و وضع قوانینی برای ثبت سوابق و گزارش اقدامات مشکوک یا غیرمعمول به «واحد اطلاعاتی مالی مرکزی».

لازم و همچنین اتخاذ تدابیر مناسب، برای مبارزه با تطهیر پولهای کثیف اقدام شود تا از این طریق عرصه بر رفتارهای مجرمانه محدود گردد و کسانی که به پولهای کثیف دست می‌یابند، به سادگی قابل شناسایی باشند.

برای این منظور نیز باید در کل جامعه زیرساختهای لازم برای مستندسازی اطلاعات مربوط به نقل و انتقال وجوه و داراییها با حفظ سرعت عملیات به وجود آید و کلیه اشخاص ملزم به ارائه صورت هزینه و درآمد خود در پایان هر سال به وزارت دارایی گردند. همچنین به کارگیری گسترده حساب‌رسان رسمی و بازرسان قانونی و الزام گزارش دهی آنان از موارد و معاملات مشکوک به مراجع رسیدگی‌کننده باید در قانون مدنظر قرار گیرد.

فرجام

تحصیل پولهای کثیف و تطهیر آن عملی خلاف و غیرقانونی است و تبعات منفی بسیاری برای اقتصاد کشور دارد. از آنجا که پول شویی در ماهیت خود فعالیتی فراملی و بین‌المللی است و بازارهای مالی جهانی را درمی‌نوردد، مقابله با آن پیش از هر چیز مستلزم همکاری بین‌المللی خواهد بود. از این رو مقابله با پول شویی، نیازمند مشارکت بین‌المللی و ایجاد پیوندهای مستحکم همکاری با مراکز مالی بین‌المللی و پذیرش منشورها و دستورالعملهای نهادهای بین‌المللی است. در ایران نیز پولهای ناشی از رفتارهای مجرمانه‌ای نظیر فرار مالیاتی، ارتشا، اختلاس، قاچاق کالا، خرید و فروش مواد مخدر و موارد دیگری از این دست وجود دارند که به دلیل فقدان الزامات قانونی، به سادگی در قالب فعالیتهای مالی و سرمایه‌گذاری تطهیر می‌گردند و منشاء اصلی آنها گم می‌شود. عدم مبارزه با پول شویی موجب شیوع بیشتر جرایم می‌شود و تمایل به سرمایه‌گذاری در فعالیتهای مولد را کاهش می‌دهد و زمینه تضعیف بنیانهای اقتصادی کشور را فراهم می‌آورد. به همین دلیل ضروری است که با تصویب قوانین و مقررات

پانوشته‌ها

- ۱- در بخش «نهادهای و قوانین مقابله با پول شویی» (همین گزارش) معرفی شده است.
- ۲- همان.
- ۳- گروه هفت شامل: کانادا، آمریکا، فرانسه، آلمان، ایتالیا، ژاپن و انگلیس، به علاوه‌ی سه کشور بنلوکس (هلند، بلژیک و لوکزامبورگ) و دو کشور سوئد و سوئیس.
- ۴- بیست و شش کشور عضو دولتهای مورد نظر عبارت‌اند از: استرالیا، اتریش، بلژیک، کانادا، دانمارک، فنلاند، فرانسه، آلمان، یونان، هنگ‌کنگ، ایسلند، ایرلند، ایتالیا، ژاپن، لوکزامبورگ، هلند، زلاندنو، نروژ، پرتغال، سنگاپور، اسپانیا، سوئد، سوئیس، ترکیه، انگلستان و ایالات متحده آمریکا و دو سازمان بین‌المللی که عبارت‌اند از: کمیسیون اروپا و شورای همکاری خلیج فارس.